

דף שבועי

בס"ד

פרשות ויקהל פקודי, תשפ"א, מספר 1410

"ולא נפר שוע לפני דל" (אי' לד:יט)

מיכאל קנובסקי

הפעם השנייה היא בפרשת "ויקהל":
"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם
בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטֵּה יְהוּדָה. וַיִּמְלֵא
אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים בְּחָכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל
מְלָאכָה. וְלַחֲשֹׁב מַחְשְׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף
וּבַנְּחֹשֶׁת. וּבַחֲרֹשֶׁת אֲבָן לְמִלֵּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ
לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכַת מַחְשְׁבֹת. וּלְהוֹרֹת נֶתָן בְּלִבּוֹ
הוּא וְאַהֲלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטֵּה דָן. מִלֵּא אֹתָם
חֲכָמַת לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכַת חֶרֶשׁ וְחָשֵׁב וְרָקַם
בְּתַכְלֵת וּבְאַרְגָּמָן בְּתוֹלְעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאַרְגַּ עֹשִׂי
כָּל מְלָאכָה וְחָשְׁבֵי מַחְשְׁבֹת" (שמ' לה:ל-לה).

הפעם השלישית היא בפרשת "פקודי":
"וּבְצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֶת
כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וְאֹתוֹ אַהֲלִיאֵב בֶּן
אַחִיסָמֶךְ לְמִטֵּה דָן חֶרֶשׁ וְחָשֵׁב וְרָקַם בְּתַכְלֵת
וּבְאַרְגָּמָן וּבְתוֹלְעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ" (שמ' לח:כב-כג).

בפרשת "כי-תשא" התורה מדגישה את
בצלאל, ורק בסוף מזכירה את אהליאב כבדרך
אגב, יחד עם כל שאר חכמי לב. גם בפרשת
"ויקהל" התורה מדגישה את בצלאל, ורק בסוף
מציינת ששניהם שווים בכל חוכמות מלאכת
האומנות ובכושר ההוראה. רק בפרשת "פקודי",
באזכור קצר ביותר, הזרקור מופנה לאהליאב
יותר מאשר לבצלאל.

בפירושו לפסוקים מפרשת "ויקהל", רש"י
מדגיש את אי-השוויוניות שבין בצלאל לבין
אהליאב, ואומר שאהליאב הוא:

משבט דן, מן הירודין שבשבטים מבני
השפחות. והשווהו המקום לבצלאל
למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים
לקיים מה שנאמר: "ולא נפר שוע לפני
דל" (אי' לד:יט).

הפסוק בפירוש רש"י לקוח מספר איוב,
מהוויכוח של אליהוא עם איוב על דרכיו של
א-לוהים, וכך הוא אומר: "אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא פָנָי
שָׂרִים וְלֹא נִפְר שׁוֹעַ לְפָנָי דָּל". משמע, אצל
הקב"ה אין משוא פנים; כולם שווים לפניו –
השרים ושועי העולם כמו הדלים. ברור מדברי
רש"י שהשוע והשר הוא בצלאל, והדל הוא

בפרשות "תרומה" ו"תצוה" ישנם ציוויים
מפורטים מה' למשה כיצד לבנות את המשכן
וכליו וכיצד לעשות את בגדי הכהונה. לאחר
מכן, בפרשות שלנו התורה חוזרת ומספרת
בפרוטרוט על ביצוע העבודה בידי בצלאל,
אהליאב, וכל חכם וחכמת לב בבני ישראל. לפי
הרמב"ן, המשכן היה מעין מעמד הר סיני
מתמשך בקרב בני ישראל, ובלשונו: "והיה
במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם
בהר סיני".¹ לדעתי, רש"י נותן בפרשת "יתרו"
הסבר לפירוט הרב שיש בתורה על דרך בניית
המשכן, ואומר: "לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף
וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" (שמ' כ:כ) מתייחס
לכרובים שבמשכן, שכל שינוי קטן בהם יהפוך
אותם ממקום שבו נועד ה' עם משה² ושב
נמצא כבוד ה', למקום של עבודה זרה. לכן
מודגש פעם אחרי פעם בפרשת "פקודי":
"כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (למשל שמ' לט:א),
ועושי המלאכה אכן עמדו במשימה ועשו את
המשכן וכליו בדיוק כפי שציווה הקב"ה את
משה.

הסבר זה עונה לשאלה מדוע הפרטים של
מעשה המשכן ובגדי הכהונה מוזכרים פעמיים;
בפרשות "תרומה" ו"תצוה" וב"ויקהל-פקודי".
אבל מדוע מוזכרים שלוש פעמים הפרטים של
אדריכלי המשכן, בצלאל ואהליאב?

הפעם הראשונה שבה בצלאל ואהליאב
מוזכרים היא בפרשת "כי-תשא": "רְאֵה
קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטֵּה
יְהוּדָה. וְאַמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים בְּחָכְמָה
וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה. לַחֲשֹׁב מַחְשְׁבֹת
לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת. וּבַחֲרֹשֶׁת אֲבָן
לְמִלֵּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה. וְאֲנִי
הִנֵּה נֹתְתִי אֹתוֹ אֶת אַהֲלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטֵּה
דָּן וּבְלֵב כָּל חָכֵם לֵב נֹתְתִי חֲכָמָה וְעָשׂוּ אֶת כָּל
אֲשֶׁר צִוִּיתִךְ" (שמ' לא:ב-ו).

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל
והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.
1 רמב"ן על שמ' כה:ב.
2 שמ' כה:כב.

היו אומנים בכל מיני מלאכות עדינות, פלא גדול הוא שאדם צעיר כמו בצלאל היה בקיא בכל המלאכות הנצרכות לבניית המשכן: בזהב ובכסף ובנחושת, ובחרושת אבן למלאת ובחרושת עץ. לכן ה' אומר למשה: "רֵאָה קְרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטֵּה יְהוּדָה. וְאֶמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים בְּחֻכְמָה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה" (שם' לא:ב-ג). בצלאל היה רב-אומן לא בגלל לימודיו באקדמיה מצרית לאמנות, אלא באופן ניסי מהרוח האלוהית שהשפיע עליו ה',¹⁰ וכך גם משה מציג אותו בפרשת "ויקהל": "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל... (שם' לה:ל). לעומתו, אהליאב היה כנראה אומן, בעל שנות ותק רבות, עוד במצרים. כך סובר גם אברבנאל, הכותב על הפסוק: "וְלֹהוֹת נָתַן בְּלָבוּ הוּא וְאֶהְלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטֵּה דָן" (שם:לד):

ולפי שהיה אהליאב אדם מפורסם בידועות האלה אמר "הוא וְאֶהְלִיאֵב... מְלֵא אֶתֶם חֻכְמַת לֵב" (שם:לד-לה). רוצה לומר שאהליאב הוא ראוי והגון להיותו בחברת בצלאל ושניהם יעשו כל מלאכת עבודת הקדש כאשר צווה השם.

אולי זו גם הסיבה ששישוריו של אהליאב מוזכרים רק בסוף בפרשת "פקודי" כבדרך אגב, כי הוא היה ידוע כבר בתור רב-אומן, לעומת בצלאל שהפך בין-לילה מנער צעיר וכישרוני לאומן האולטימטיבי.

אהליאב ובצלאל היו שונים אחד מהשני הן מבחינה אישית והן בייחוסם. לשבחו של אהליאב ייאמר שעל אף שהיה מבוגר ומנוסה בהרבה מבצלאל, והיה בבחינת ה"שוע" לעומת בצלאל ה"דל", הוא שם את האגו הפרטי בצד. שניהם עבדו יחד בהרמוניה מלאה עם כל שאר עושי המלאכה כדי שעושה שלום במרומיו ישכון בתוך עם ישראל על כל שבטיו. אולי משום כך התורה מדגישה את בוני המשכן אפילו יותר מהמשכן עצמו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אהליאב. ואכן, בצלאל היה משבט מיוחס³ ומהמשפחות המיוחסות בישראל. לפי חז"ל, סבו של בצלאל, חור, היה בנם של כלב, שהיה אחד מראשי שבט יהודה, ושל מרים אחות משה. חז"ל מהללים ומשבחים גם את שמו של בצלאל: "א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, בצלאל על שם חכמתו נקרא... אמר לו (משה) שמא בצל א-ל היית וידעת?" ובמדרש אחר⁴ כתוב: "ראה קראתי בשם בצלאל. על שם חכמתו נקרא, שעשה צל לארון".⁵

לעומת בצלאל, על אהליאב לא מצאתי מדרש המדבר עליו, על שמו או על שם אביו.⁶ על אהליאב נאמר⁷ "שבח לו, שבח לאביו, שבח למשפחתו, שבח לשבט שיצא ממנו".

במאה התשיעית שלח אלדד הדני, יהודי מאתיופיה, מכתב ליהודי ספרד, ובסופו כתב את הייחוס שלו דור אחר דור עד ליעקב אבינו. וכך כתוב שם: "בן אליהוא בן אהליאב בן אחיסמך בן חושים בן דן בן יעקב אבינו ע"ה". לפי תיעוד זה, אהליאב הוא דור חמישי מן. לעומת זאת, בצלאל היה נכדו של חור ונינו של כלב, ולפי דברי הימים א' (ב:יח) כלב היה בנו של חצרון, שהיה נכדו של יהודה.⁸ יוצא שבצלאל היה דור שמיני מיהודה והיה צעיר בשלושה דורות מאהליאב. משה רבנו, שהיה דור רביעי מלוי מצד אביו, היה כבן שמונים בזמן בניית המשכן, ומכאן אפשר לשער שאהליאב היה אז כבן שישים שנה, ובצלאל היה צעיר ממנו בהרבה.⁹

גם אם נאמר שלא כל בני ישראל עבדו במצרים עבודת פרך בחומר ובלבנים, ושחלקם

3 עם כל השוני בין שבטי יהודה ודן, יש בהם גם הרבה מן המשותף: שניהם ראשי דגלים, והם שני השבטים המרובים באוכלוסייה במדבר. דימויים נוספים בין שני השבטים מובאים במדרש הגדול: "מפני מה נבחרו שני השבטים הללו למלאכת משכן? מפני שהן משולים כאריה. ביהודה כתיב 'גֹּוֹר אַרְיֵה יְהוּדָה' (בר' מט:ט), ובדן כתיב 'דָּן גֹּוֹר אַרְיֵה' (דב' לג:כב). והקב"ה נקרא אריה דכתיב 'אַרְיֵה שְׂאֵג מִי לֹא יִרְא' (עמ' ג:ח), ובית המקדש נקרא אריה דכתיב 'הוֹי אַרְיֵאֵל אַרְיֵאֵל' (יש' כט:א). אמר הקב"ה יבואו שני שבטים המשולים באריה ויבנו בית מקדש הנקרא אריה לשמי שנקרא אריה".

4 קטעי מדרשים - גניזה (מאן) יז. קטעים ממדרש על התורה עמוד קלא.

5 בבלי ברכות נה ע"א.

6 אמנם הכלי יקר (רבי שלמה אפרים מלונטשיץ, המאה ה-16, פראג) דורש את השמות בפסוק: "וְלֹהוֹת נָתַן בְּלָבוּ הוּא וְאֶהְלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֶךְ" (שם' לה:לד), ואומר: "שנקרא כך על שם כי הוא יבנה אהל מועד לאביו שבשמים ועל שם זה נקרא בשם אהליאב, בן אחיסמך כי שם מקום סמיכות האחים דהיינו השכינה עם ישראל".

7 שמות רבה (וילנא) פרשת ויקהל פרשה מח.

8 בר' מו:יב.

9 אכן הגמרא (סנהדרין סט ע"ב) אומרת שבצלאל בנה את המשכן בהיותו בן 13 בלבד.

10 ראו רמב"ן על הפסוק הנזכר.